

De vroegere nederzettingen in Husselerveld/Bijsteren (4), Archeologische Berichten (10)

Anneke Dikken

Zoals u in vorige artikelen heeft kunnen lezen heeft ARC (Archeological Research & Consultancy) sporen van bewoning gevonden in Husselerveld uit o.a. de IJzertijd. De IJzertijd is de laatste periode van de prehistorie (800 - 12 v.Chr.). Archeologie is een belangrijke wetenschap om iets uit die periode te weten te komen, vandaar dat tot slot van deze reeks artikelen nog wat extra aandacht voor de IJzertijd

IJzertijd in het algemeen

De naam IJzertijd verwijst naar de ontdekking van het gebruik van ijzer. Smeedbaar ijzer werd gemaakt van moerasijzererts of, zoals hier op de Veluwe, van klapperstenen (hierover later meer). IJzeren bijlen, - messen, -sikkels en ijzeren punten aan de houten ploeg, maakten het werk op het land lichter en dat was een groot voordeel, omdat het boerenleven op zich al zwaar genoeg was.

Een boerenfamilie was in de IJzertijd vooral op zichzelf aangewezen en gezien alle werkzaamheden had iedere familie daar zijn handen vol aan. Om in leven te blijven was een woning nodig, land om te bebouwen, voedsel, water, vuur, kleding en gereedschap om maar een paar elementaire zaken te noemen, die wel de nodige vaardigheden vergden. Er is veel ontdekt en ontwikkeld in deze periode, waar latere generaties veel gemak van hadden.

Gelukkig voor de IJzertijd boeren en boerinnen was in het Stenen - en Bronzentijdperk ook al veel ontdekt en ontwikkeld. De belangrijkste stap in de ontwikkeling van de mensheid is, dat mensen op één plaats zelf voedsel gingen verbouwen, in plaats van een jagers/ verzamelaars bestaan.

Celtic fields

In de IJzertijd ontwikkelden de boeren op de zandgronden een nieuw akkerbouwsysteem. Ze legden vierkanten velden aan van ongeveer 40 bij 40 meter, met een walletje eromheen. Dit voorkwam verstuiving van de grond. De akkers werden afwisselend bebouwd met verschillende gewassen en een deel lag braak. Daar lieten de boeren vee weiden of bouwden ze nieuwe boerderijen. Ook werden braakliggende velden weer ontdaan van bosopslag en zode. Die werden op de randen van het veld gegoid, zodat de walletjes hoger werden.

In de loop van de tijd ontstonden akkercomplexen van tientallen hectaren, waarin de nederzetting middenin lag. Archeologen noemden deze akkers Celtic fields, omdat zij vroeger (ten onrechte) dachten dat de Kelten dit akkersysteem hadden bedacht. Celtic field konden honderden jaren in functie blijven tot ver in de Romeinse tijd. Bij het Solsche Gat en Nieuwe Prinsenvweg ligt zo'n Celtic Field. Helaas niet met het blote oog zichtbaar. Door nieuwe technieken in de archeologie is het mogelijk om heel nauwgezet het aardoppervlak te scannen en hoogte verschillen van enkele decimeters op kaarten zichtbaar te maken. Dit Celtic field is in 2004 ontdekt. Dichtbij het Solsche Gat, een kuil met water en leem was een mooie plaats om een nederzetting te beginnen.

IJzer: ijzeroer, klappersteen en houtskool

In Nederland is weinig ijzermateriaal uit de IJzertijd gevonden. Oxidatie in de grond zal hierbij een rol gespeeld hebben. Er is relatief meer geïmporteerd ijzer opgegraven. Toch waren er wel mogelijkheden om zelf ijzeren werktuigen te maken. Bijvoorbeeld met *ijzeroer*. IJzeroer is een bruinig 'gesteente', een opeenhoping van ijzerdeeltjes in de grond, vooral in moerassige gebieden (moerasijzererts). Als dit ijzerrijk grondwater aan de oppervlakte in contact met zuurstof komt, kunnen massieve ijzerbanken ontstaan. Op de Veluwe werden meer *klapperstenen* gevonden en

gebruikt. Vermoedelijk zijn deze ontstaan in de voorlaatste ijzertijd, zo'n 100.000 jaar geleden. Een klappersteen bestaat uit een kern van klei. Met daarom heen laagjes zandsteen. Door het krimpen van de (ijzerhoudende) klei, komt deze los te liggen en door te schudden ontstaat een klapperend geluid.

In het museum zijn 2 klapperstenen te zien.

Om van ruw ijzer (ijzererts) smeedbaar ijzer te maken is niet eenvoudig. Het is weerbarstig materiaal. In de ijzertijdboerderij te Dongen is het hele proces te zien! De kern van de klappersteen of het ijzeroer wordt fijn geslagen tot ijzererts. In een zelfgemaakte lemen schacht-

oven wordt het ijzererts met houtskool opgestookt naar een temperatuur van 1100 graden. Alleen met behulp van een (uiteraard zelfgemaakte) blaasbalg kan deze hoge temperatuur, na langdurig 'blazen', gehaald worden!

Dit ijzererts wordt vervolgens onder verhitting gehamerd, net zoals bij ons de smid.... De 'smid' van de ijzertijdboerderij in Dongen liet ook zien hoe hij zelf vuur maakte!

Voor het gieten van ijzer is een temperatuur van 1537 graden nodig en dat gebeurde pas in de Romeinse tijd. In Husselerveld is een Romeins smeltkroesje gevonden en dat komt te zijner tijd naar ons museum.

Houtskool is meestal van eiken, beuken, of elzenhout. Vroeger werd houtskool gemaakt in een 'meiler': stevige takken werden als een soort wigwam neergezet, in het midden werd een trekgat als een soort schoorsteen open gehouden en verder gevuld met hout. De buitenkant werd afgezet met plaggen, het hout in

brand gestoken en als de temperatuur hoog genoeg was werd de houthoop helemaal afgedekt en het hout kon dagenlang smuilen.

Op het terrein van het 'Aardhuis' te Hoog Soeren aan de Oude Rijksweg tussen Apeldoorn en Amersfoort staan diverse 'meilers'. Voor een kilo bruikbaar ijzer was ongeveer 13 kilo ijzererts nodig en 130 kilo houtskool. Voor 130 kilo houtskool werd ongeveer 760 kilo eikenhout gebruikt! Over ontbossing gesproken In de IJzertijd liep dat zo'n vaart niet, maar 1000 jaar later in de (vroeg) Middeleeuwen moet de ontbossing mede een gevolg zijn van ijzerwinning.

In het museum De Tien Malen hebben wij geen ijzeren voorwerpen uit de IJzertijd, wel uit de Karolingische tijd, gevonden in het Frankisch grafveld te Huinen. Dat ijzer oxideert in de grond is aan die voorwerpen goed te zien.

Urnenvelden

In de Late Bronstijd en IJzertijd werden overleden mensen gecremeerd en in urnenvelden bijgezet. Bij het opgraven van vroege urnenvelden is geconstateerd dat deze velden gegroepeerd zijn rond grafheuvels uit de Bronstijd.

Urnenvelden of beter grafvelden zijn niet zoals grafheuvels duidelijk te herkennen in het landschap. Dit komt omdat de bovengrondse brandstapel werd afgedekt tot een brandheuvel. Meestal was er ook geen duidelijke randstructuur.

In Putten zijn 4 grafvelden uit de Late-Bronstijd en Vroege-IJzertijd opgegraven op de volgende plaatsen:

- de Postweg, opgegraven door Bezaan in 1934, gevonden zijn herkenbare delen van urnen en metaal.
- Het Putterbos / Emmalaan, opgegraven door het ROB in 1971 en 1973, gevonden zijn aardewerk en metaal
- Putten / Krachtighuizen – Kleverheim, opgegraven door Bezaan, gevonden 6 'potten', waarvan er 2 in het museum De

Tien Malen staan.

- Putten / Huinen – Straatweg, opgegraven en verzameld respectievelijk door Pleyter in 1889 en door Bezaan in 1932, gevonden aardewerk en metaal.

In ons museum zijn 2 complete, versierde kommen van ca. 9 cm en een versierd randmotief van een grotere kom te zien, gevonden

den in het grafveld van Krachtighuizen. In het verslag van het ARC over de opgraving in Husselerveld wordt niets vermeld over grafvelden.

Dit is het laatste artikel over bovengenoemde opgraving en ook van de serie 'Archeologische berichten'. Maar in De Graver zal zeker nog regelmatig iets te lezen zijn over Archeologie. Zo zal Maarten Wispelwey, archeoloog van Noord-West Veluwe, dus ook van Putten regelmatig gaan schrijven over het Puttens/Veluws bodemarchief.

Literatuur

- *Nederland in de Prehistorie, redactie: Leendert P. Louwe Kooijmans e.a.*
- *Drie, Cultuurhistorische Routes in Nederland, Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten,*
- *De grafvelden en grafvondsten op en rond de Veluwe van de Late Bronstijd tot in de Midden-IJzertijd, door A.D.Verlinde en R.S.Hulst*

+++